

ئوین وەکى مەلا مەحمودى دىرىشەوى، زانا
 و ويژەزان و سياستوان، د پەرتۇوکا خۆ دا
 «مشتاخا چىا ژ كۆتنىن پېشىا» و ھروھسا
 دكتىر عەلىئى پۇخزادى د پەرتۇوکا خۆ دا
 «گۆارەي كوردەوارى پەند و قىسى پېشىان»
 و كەلەكتىن دىتر وەكى وان كۆتنىن باب و
 باپيرىن مە يىن لىكداين و پشتى چەندىن سالان
 زەھمەت پېقە كىشاي ئىخستىنە بەردەستى مە.
 پۇخزادى د ئەۋى باوهېتى دايى، كو ئە و كۆتۈن
 يادگار و بىرھاتنىن باب و باپيرىن مەنە و وەكى
 كۆھاركەكى يىن ب گۆھىن مە ئە و ئەم ب وان
 دىئىن^(۳). ئەف جۆرە كارە نەھەواتەنە، بەلكۆ
 كارىن مەزنىن و دچنە پىزا شاكارىن نەتەوەيى،
 چونكى نەھىلائىنە كەلتۈر و فەرەنگ و پەوش
 و تىتالىن جقاكا كوردەوارى بەرزە و هندا بىن.
 ئەف كۆتنە ئىلى ھندهك پىستەيىن ئاسايى
 يىن كۆ ئەم ب چافەكىن سەرقەمىي وان دىبىنلىن
 و دخوينىن بەرەمىن ھزاران سال و چەرخانە
 ژ ئىيان و ئىيار و سەربىر و ئەزمۇونتىن ھەر
 نەتەوەيەكى، نەخاسە نەتەوەيى تىر ئەزمۇون
 و خۆدان سەربىرەكا وەكى كوردان. ئىلى ئى
 چەندى و ژ ھەميان گىنگەر و كارتىكەرتىر ئەۋ،
 كو ئەف كۆتنە ھەروھسا ئى ستايىل و شىوانى
 ھىزكىرنا تاكى وي نەتەوەيە. زانايىن مەزنىن
 سايكلۆژىتىن وەكى كورزوپسىكى (Korzybsky) و
 كەلەكتىن دىتر دەمىن ئامازەي ب ھندى دەن، كو
 شىوازى ھىزكىرنا كەلتۈر و نەتەوەيەكى نافەرۇك

سايكلۆژىيا گۆتنىن پېشىان

د. نەسرەدىن ئىبراهىم گولى*
 (زانكتى زاخى - كۆلىتى پەروەرەد)

ئەو زى ئايىنى زەردەشتى يە، كۆ ب چاھەكىن پىرۇز تەماشەي كارى و پىنچەرىيەن و جۇتىارييەن و كىشتوكالىيەن كرىي (۱).

ئايينى زەردەشتى شەھيد بەروۋاڭىزى مەزرا ھندەك
كەس و لايەنن دەمارگىر و لەدیف سالقۇخەتىن د
كاساتى و پەياما وى دا ھەى و دەيتە دېتن و
خواندن و تىپپىنىكىن ب ئايىنەك مەزن و بەلكۆ^١
ئى ئاسمانى دەيتە ھۈمارتن. زانايىكى مەزنى
وەكى عەلى وەردىيەن بەھشتى (١٩٩٥-١٩١٣) ب
پشتگىريدان ب ئايەتا (٢٤) ئى سورەتا فاتر ئ
قۇرئانا پىرۆز كو دەفرمۇوتىن» دناف مەر نەتەوە
(و قەومەكى) دا ژ (قۇمەتىن) كەفن (نەزىز) يان
مۇشداركەرەك مەببوبىيە و ژ لايىن خۆدایى مەزن
شەھاتىيە مەنارتىن (٤: ل ١٥٦).

هروهسا پرۆفیسۆر پەزھوی ئى ب پشتگىريدان ب
كەلەك ژ لايەن و ناۋەرۇكان و پىتىمايىن پەرتىووكا
ئەقىستايىن، د بەرھەمكى خۇدا ب ناۋى «پارسى
ئەملى كىتابى نە» (٢: ٨١)، نىشانى مە
ددەت، كو پىتىمايىن زەردەشتى پېغەمبەر ئى ژ
يىن پېغەمبەرىين دىكە كىتمەرنىن و گىنگن،
لەوما گۈنكىدانا وى بۇ لايەننى كشتوكالىي وەكى
كەلەك ژ بىزافىن وى يىن دىكە يىن چاكسازىنى
ئەوه، كو مرۆشى نارىيائى ژ ئىيانا نەجىگىر و يَا
پشتگىريدىاي ب «پارىيەكى بخۆه و نەمرە و نەزى
» و يَا بىبابانى و كۆچەراتىي قورتال بکەتن و وى
ل كۈندان و بازىرپان جىڭىر بکەتن و ب پىكا كار
و پىشەسانى و پىنجبەرىي و كشتوكالىي ئاسايشا
وئى خۇداكى و سايىكلىقۇنى دابىن بکەتن، چونكى
ب باوهەرە وەزارى و نەدارى و بىتكارى و دىسانى
ئى ئىيانا بىبابانى و كۆچەراتىي بناسىن ھەمى
ئارىشە و گرفتىن مۆقۇنىن. دېيتىن يەك ژ ئەگەر
و بناسىن كو هارىكارىيەكە ماھنەن كرى ئەف
ئايىنە بىتى مىچ جەنگ و كۆشتار و نۇردارىي ل
وئى سەنورىي جۆگرافيايى مەنن و بەرفە، ھەر
ژ سەنورىيin چىن و ھەندىستانى و ھەتا پۇمىن و
ئەفرىقيا بەلاف بىتىن. ئەف دۇورىيىنغا گىردىاي ب

و پیکهاته یا زمانه فانی وان یعنی ناخفتنتی درست و ناشا دکته تن (۵: ل ۱۵۱) ، ژ خوژ پا و هنگ کوتیه . نمودونه کله کن و تنی ئه دئی بتو تیگه هشتانا خوانده فانی ئاماژه‌ی ب یاهکن دهین . ئهوا باب و باپیرین مه گوتی «تل یان تپلین دهستان همی هندی یه ک نینن» نه هما گتنه ک به لافش و هه وانته په .

ئەگەر ئەم ھندهك د چاقەكى سايكلۆژىي دا وئى
شىرقە بکىن، دى بىينىن كو ئەف گۈتنە و گۈتنىن
هاوشىوهى وئى گەلەك واتا و پامانىن جفاكى و
كەلتىورى، سايكلۆژىي و زانستى ئى دەردكەفن.
ئەف گۈتنە ھېچ نەبىتن و بەرى ھەر تىشتەكى
ھېقىن و بىنياتى زانستەكى يە، كو ئەقپۇكە ئەم ب
نانى سايكلۆژىيا جىاوازىيەن تاكى (علم النفس
الفرقى الفردية) دنياسىن كو لايەنن جوداجودا يەن
جىاوازىيەن ھەمە لايەنە ل نك مۇۋقان و نەخاسىمە
لايەننى سايكلۆژىيەن وى قىدكۈلىتن و ئەگەر و بىناس
و كارتىكىن و ل دۆماھىكىن ئى ئەنجامەكاكىنگ
لبەر چاقىن مە پۇھن دەكتەن، ئەو ئى ئەوه، كو
جىاوازىيەن ھىزى و پەفتارى و بىريواوهپان ل نك
مۇۋقان ب تايىھتى و بىيەن كشتى ل جىهاننى تام
و چېڭ و پامانى دەدەتە جىهاننى و ئىيانى و ئەگەر
وەسا نەبايە، بىيکىمان، دا جىهان و ئىيان تىشتەك
پۇتىن و پەوالەت و بىتەم و پامان بىتن و مۇۋە
دا نۇى ڈ وئى تىئر و بىزار و بىن ھېقىي بىتن.

ژ لایهکی دیکه ژه، ئەگەر ئەم يەك ب يەكى وشەيىن فىنى كۆتنى ل بن بەرچافكا سايكلولۇشىن بېينىن دىسانىن دى بىنىن ج پامانىن كەلتۈرى و فەرەنگى و جڭاڭى زى دەردەكەڻن. وشەيا «تېل يان تل» گىردىايە ب دەستىن مەۋھى ئە ئانكۆ ئەف وشەيە زى نە ھەما ھواتتە هاتىيە بكارىئىنان. تاكى كوردستانى بەرى مەر تشتەكى كورپى چىا و كويستان و پەز و زەۋى ئە ئاخى يە ياكۇ مەۋھى كوردستانى تىيدا فيئىرى ماندىبۇونى و خۇپاڭرى و بەرخزدانى بۇوى، ئەف مەۋھى قوتايىمى قوتاخانە يەكا مەزنە و

لایه‌نی سیاستن و چاکسازین و جفاکی شه بیتن، کو پتر گزنجای بوویه دکەل سروشتن مروڤین دەفرئ و نه خاسمه ئاریاییان، کول دەفرئ تیر ناف و ئافا و کشتوكالى و دویر ژ بیابانین مشک و تەحرە دژیان.

ل سەر ئى چەندى تاکن ئاریایین کورد ل گوندان و بۆ پېنچبەرىيەن و ل دويىف پېنمايیەن زەردەشتى شەھید پېدەپى ب دەست و باسکان ھەبى. ئانکو ئەگەر ئەم وشە يا تلا و پاشى دەستى د ۋىن گۈتنىن و گۈتنىن ھاوشىيە دا دېبىنەن مەبەست ئى گرنگىيە دەستى يە د كەلتۈرۈن فەرەنگى ئىيار و ئيانا تاکن کوردى ئارىايى دا و ئەگەر نە وەسا بايە نموونە يا جياوازىن ل دەرۈبۈرەرى کوردى گەلەك تشتىن ديكە ۋى دا ھەبن. بەلىن تېلىن دەستى گۈتنەكا وەسايە سەد جاران پتر ژ وشە و نافەك ديكە بۆ وى و د ۋىن گۈتنىن و گۈتنىن ھاوشىيە دا دەگۈنجىان.

وشە يا «ھەمى» ئى د ۋىن گۈتنىن دا ئامازەيەك ب چاکىيۇون و گۆمەكا مەۋشان و تشتان، چونكى مەرقە و تاکن کوردى ھەمى دەما و وەكى ھە مەرقەك ديكە و بەرى ھەر تشتەكى كەسەكىن چقاکىيە و بۇونا وى د ناف چقاکىدا پامانى دەدەتە ئيانا وى و ئەم بۇونا خۆ د ناف چقاکا خۆ د ناف كەلتۈرۈن فەرەنگ و بەها و پەوش و تىتال و داب و نەريتىن وئى دا جوان و ب كىرەتلى و بكار دېبىنەن. زيارە يەكە ژ بەلگەيىن ئى گۈتنى دسەلمىن و پشەك بۇويە ژ كەلتۈرۈن پېتكە ئيان و كاركىدا تاکن کوردى ئارىايى و جۇتىاردۇست بىرىزامىيە مەزاران سالىن بۆرى. ئايىنى زەردەشتى يەكە ژ نەوان پېتازىن كوب پېكىكا هانداندا تاکن ئارىايى بۆ كارى بکۆمەل و پېتكەيى و زيارە دەيتىن هندا دىتە تەكەن ئى داكۆكىي لسەر گرنگىي و فەراتىيىا بچقاکىيۇونى بۆ تاکن ئارىايى کوردى بکەتن.

هاتنا وشە يا «وەكى يەك نىنن» ئى ديسانى ژىلى تمامكەرىيە ئاخفتىن، ئەمەن پاستىن دىيار

دەتن کو جياوازى و نەوهەكەپى تشتەك نەتنى سروشىتى و ئاسايىي نىنن، بەلگۇ ۋى وەكى سايكلۆزىيائى جياوازىيەن تاکى و ل چەرخى بىستى ئيشان دەتن بۆ دانا واتا و پامانى ب ئيانا مەرقە بىشتى ل ئەشى جىهانى فەر و گىنگە. ئەقۇزەكە ئەف زانستە و ئەف گۈتنە ئيشانى مە دەتن کو ھەر مەرقەك بکىر كارەكى و پېشە و شۆلەكى دەيتىن و ئەگەر كەسەك بکىر كارەكى و پېشە يەك ديكە نەمات و نەشىيا د ئەمەن كارى دا پېشەكەفتەن و سەركەفتەن بەدەست خۆ ۋە بىنەتىن پامانا وئى ئەمەن نىنە ئەمەن ئەيدى بکىر چ تشتەكى نامەتىن، بەلگۇ ئەف مەرقە مندەك تشتان دەنەتىن كەسەكىن ديكە بەلگۇ نەزەن ئەنەن ئەشىتىن وى كارى ئەنچام بەدەتن. ئەف خالا گىنگ و ھەستىار ئەقۇزەكە ب يەك ژ بەنەمايىن سەرەككىيەن بىاشى ئاراستەكەن و پېنمايىن پېشەيى و چارەسەرەكىدا ئەخۆشىن دەرۈونى ل ھەمى جىهانى دەيتە ھەزمارتىن و گەلەك داكۆكى لسەر جىيەجىيەكە دەيتە كەن ژ پېتىخەمت بەرەڭىرەن كەن دەرەن دەستەن ئەلۈزارتىن كار و پېشە يەكى نەشىن بېپارىتىن درست و گىنچاي بەدن يان ۋى بۆ وان نەساختىن دەرۈونى ئەۋەن ل بن كەشاشتىن دەرۈونى و جفاکى ژ خۆ بىن ھېقى و ۋېرەن نەبۇونا باوهەرىيەكە مۆكەم بخۆ ئەشىن سەركەفتەن د ئيانا خۆ دا توپمار بکەن و ئەشىن بىنە هارىكار بۆ چارەسەرەكىدا خۆ ژ لایەننى بىسپۇرەن سايكلۆزى و ئۆزۈدارىن دەرۈونى ۋە، چونكى ب باوهەرە زانستى سايكلۆزى و پېنىشكىيا نۇرى باوهەرە بخۆ بۇونا نەخۆشى مەزىتلىرىن هارىكارە بۆ ھەندى پېۋسىتسا چارەسەرەپىا وى ب نۇويتلىرىن و ب ساناهىتلىرىن شىئە و پېك بەيتە ئەنچامگەتن. بەلىن ئەف گۈتنە يە پېشىيان نەك تەننەن دەنەك وشە و پەستەن ب دويىف يەك ۋە هاتىنە پېزىكىن، بەلگۇ بەنەمايىن ھەزمارەكە زانستانە و ڈەوان ئى زانستىن كارگىتى و سیاسى و پەرەردەيى و پېشەسانى و سەرەمەيان پا ۋى سايكلۆزىيائى و ب ھەمى لقىن خۆفە.

فەلسەفىن و لۆژىكىن دا بۇون ب سەدان زانايىتن كوردىستانى ل دەۋەرىيەن جودايىتن كوردىستانى ب هزاران پەرتۇوکىتن فەلسەفى و د بىاڭىتن لۆژىكى (مەنتقى) دا دىنىتىسىن و دېيتىن گەلەك ڈ وان ئى هاتبىنە دىزىن يان بەرزەكىن و ۋەنافىن، بەلى ئەويىن ماين ئى نە ب زمانى كوردىنىھە و تىنى نىشاناندا هندى كو ئەم بىزانىن ئەو بەرھەمەن باب و باپىرىيەن مەنھە ئەوه، كو ئەقىسىرەن وان خەلكىن دەۋەرىيەن جودايىتن كوردىستاندا پېرۇز و پەنگىنەن كو ب زمانى خەلكىن ھىزد و بېرىۋاوه پېرىن فەلسەفى و لۆژىكى و زانستىتىن خۆ و يېن باب و باپىرىيەن خۆ يېن ئەقىسىن و نىشاندا كو ئەو ئى د ئاقاڭىن ئاقاھىيىا زانستى دا ل ئەقىن جىهانى پشىدار بۇونە و زانست ئى تىنى بەرھەمەن ماندىبىونا هندەك نەتەوه و هندەك وەلاتان نىنە.

زىيەدەر:

- ١- رەزا، ھاشم (٢٠١٢). زەردەشت پېغەمبەرى ئىرانى دىرىين، وەرگىتەن ڈ فارسىي: وريما قانع، دەزگاى چاپى جەمال عيرفان، سليمانى، كوردىستان، (ى ٤٢٥) ل.
- ٢- رضائى، عبدالعظيم (١٣٧٦). تارىخ دەھەزاز ساله ایران از پىدايىش يىريايها تا انقراض پارتىها، جلد اول، چاپ اقبال، چاپ هشتم، تهران: ایران، (٣٤٥) ص.
- ٣- رخزادى، على (١٣٩٠). گۈارەي كوردىھوارى پەند و قسەي پىشىيان، أمثال و حكم كردى، چ. ٣، انتشارات كردستان، سنتىج: ایران، (٤٣٦) ص.
- ٤- الوردى، على (١٩٩٤). مہزلة العقل البشري، ط. ٢، دار كوفان، لندن، (٣٠٢) ص.
- ٥- يوسف، جمعة سيد (١٩٩٠). سىكولوجىة اللغة والمرض العقلى، سلسلة عالم المعرفة، مطبعة السياسة: الكويت، (٢٩٨) ص.

* پروفسورى ھارىكار/ بىپورى زانستىن پىداڭى و پەروھەدىيى/ زانىنگەما زاخۇ

ئەف كۆتىنە نموونەكا بچويكە ڈ شىۋازى هىزكىن و مىتتالىتىهيا كوردىين ئاريايى و ئەگەر نەم بەكەفيتىن بەر و كەرتتىن وان يېتىن پىتشىتى يەك ب يەكى ل بن بەرچاڭىدا زانستەكى سەرددەميانە بىن وەكى سايكۆلۆژىياتىن بەينە بەریكە و شەرۇشەتكە بىن دەي ب پۇھن و ئاشكراپى بىنەن گەلەك ڈ ئەوان كەرتتىن بىنەن گەلەك ڈ ئەوان بىردىۋازانە، ئەويىن ئەقىرىكە ب ناشىن هندەك زانايىتن بىيانى دەيتىه زانىن، ل دەمەكى ئەو ھىز و بىنما و پەرسىپىن ھىزى و زانستى ئەف بەرى هزاران سالان د ھىزد و بېرىۋاوه پەزىمۇن و كەلتۈرۈد و فەرەنگىن كوردىستانيان دا بۇونا خۆ ھەبوویە، بەلى چونكى داگىرگەرەن كوردىستاننى نەھىتلىيە كوردىستانى ب زمانى خۆ بخوينەن و بىنەقىسىن و بەرھەمەنگىن خۆ تومار بىن و ب ناشىن جوداجۇدا و پېرۇزىكىدا فەرەنگ و زمانى خۆ و سەپاندىن وئى ب سەر زمانى كوردى و كەلتۈرۈد وان يېن پېرۇز نەھىتلىيە ئەزمۇونا هزاران سالەيَا نەتەوه و نەزىادەكى پەسەنلى دەۋەرى وەك كەلتۈرۈرەكى زىنلىدى بىنەتىن. خەلكى ئەف كارە ب ھىچەتىن جودا ب سەر مە دا سەپاندىن و نەخاسىمە ب ناشىن ئايىنى و ئىن چەندى ئارەكىن وەسا كر كو دەست و پىتىيەن مە كرنە د زىكى مە دا و مە هندى خزمەتا بەلاڭىندا كەلتۈرۈد و زمانى خەلكىن كر يَا خۆ نەكىيە، لەمە كەلتۈرۈد و فەرەنگ و زمانى زەنگىن و پەنگىنى مە ل بن تۆزى مە و يېن خەلكى پېشىكەفت و زانستى و تىۋىرىن زانستى بۇونە بەمرا خەلكىن و ب ناشىن وان هاتن تۆماركىن و ئەم ئى بېبەمە بۇونىن.

ل دەمەكى ئەگەر زمان و كەلتۈرۈد و فەرەنگى بىيانى ب سەر كوردىستانيان دا نەگىرتبايە، ئەقپۇكە دا گەلەك بىرۇز و تىۋىرىن زانستى و نەخاسىمە بىن سايكۆلۆزى ب ناشىن باب و باپىرىيەن مە مەتىنە تۆماركىن و ناۋىدىكىن. دېرۇك نىشان دەتەن ئەو دەمىن ھىشتان سايكۆلۆزى نەببۇ زانستەك سەرىخۇ و ھىشتان ل بن دەستەلاتا زانستىن